

ID 1419

23-12'86

C2

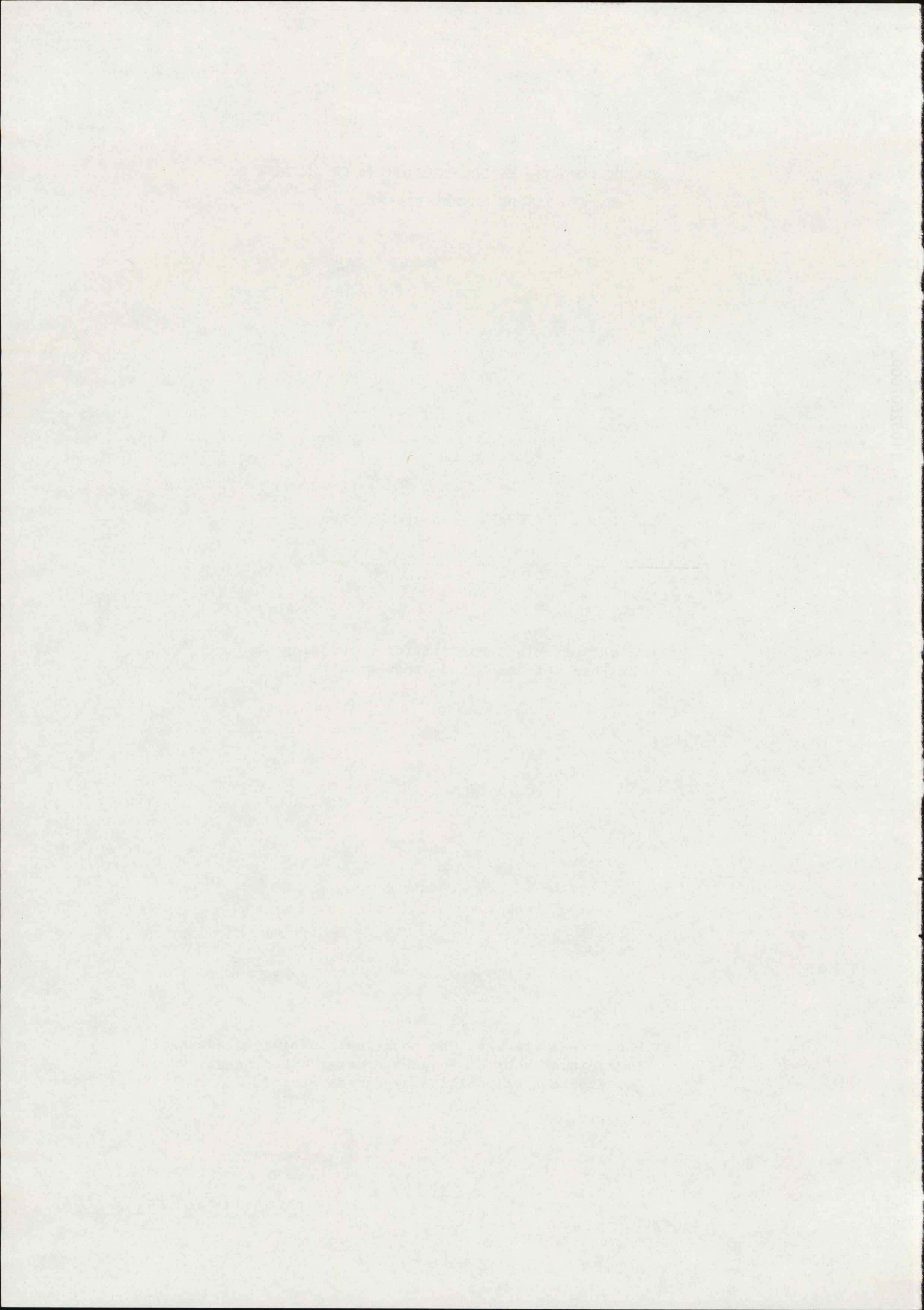
BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ARTIKEL 20
VAN DE MONUMENTENWET

ZUTPHEN, gemeente Zutphen

Toelichting op het besluit tot aanwijzing van
Zutphen tot beschermd stadsgezicht

Het beschermde stadsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart
(Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekening nr. 073)
door een stippellijn omgrensde gebied.

RDMZ, oktober 1984

De nederzetting is ontstaan op een natuurlijke hoogte bij de plaats waar De Berkel in de IJssel mondt, temidden van het moerassige laagland ten oosten van de Veluwe. De naam Zutphen (ook: Zutfen = sut fene = zuid-veen) duidt nog op deze ligging in het destijds drassige gebied.

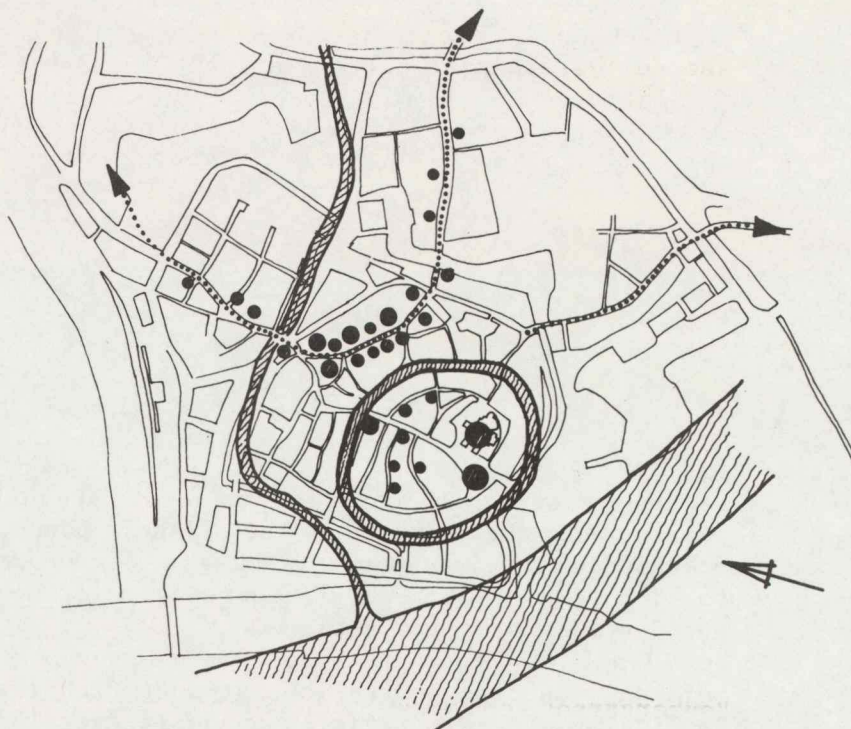
De IJssel was toen een brede meanderende rivier, die langs de zuidkant van deze hoogte in oost-west richting stroomde.

De ligging aan twee rivieren en de landverbindingen over de hooggelegen stroomruggen langs deze rivieren, is voor de ontwikkeling van Zutphen van essentieel belang geweest.

Vermoedelijk in de 11e eeuw is op dit strategisch belangrijke punt door de heren (later de graven) van Zutphen een burcht gesticht op het huidige 's-Gravenhof, bestaande uit een kerk en een palts. Ter verzorging van het kerkelijke en wereldlijke bestuurscentrum en aangetrokken door de gunstige ligging aan water- en landwegen zullen zich al vroeg handelslieden hebben gevestigd in de nabijheid van deze burcht. Gezien de ligging van de oudste omgrachte kern van de stad, de vroegere loop van de rivier en het beloop van de belangrijkste landwegen (Nieuwstad en Laarstraat) is het aannemelijk dat de koopliedenwijk zich voornamelijk ontwikkeld heeft tussen Houtmarkt en Oude Wand. Hiermee werd de basis gelegd voor de latere functie van Zutphen als handels- en overslagplaats voor via de Zuiderzee en IJssel aangevoerde goederen (onder andere oostzeeharing), die doorverhandeld werden naar voornamelijk Munsterland (via de Berkel) en Rijnland (via de IJssel), welke bepalend is geweest voor de verdere ontwikkeling van de stad.

Hoewel over de ontstaansgeschiedenis weinig zeker is, valt het aan te nemen dat de nederzetting al vroeg een zekere allure bezat, hetgeen blijkt uit een (qua datering vervalste) oorkonde van de Bisschop van Utrecht, waarin sprake is van het "Oppidum Sutphaniense".

De toenmalige kern van de stad werd begrensd door een omgrachting, waarvan het beloop in de huidige plattegrond is terug te vinden in de Waterstraat, Groenmarkt, Houtmarkt en Zaadmarkt. De hoofdtoegang moet gelegen hebben bij het Wijnhuis, toen Vreden genaamd, waar later de stadsherberg gevestigd was.

Situatie 11e eeuw

Omstreeks het midden van de 12e eeuw ging de heerlijkheid Zutphen door huwelijk en vererving over in het geslacht van de graven van Gelre. Doordat het nu deel ging uitmaken van een groter en rijker geheel, konden de graven van Gelre een sterke ontwikkeling van de stad stimuleren, een politiek waartoe de graven van Zutphen, door hun binding aan de Utrechtse bisschop (van wie ze de graafschap in leen hadden) en de ligging temidden van vele, onderling verdeelde gebieden, tot dan toe niet goed in staat waren geweest.

Een tweede impuls voor de ontwikkeling was de opbloei van de IJsselhandel omstreeks 1200 door het beter bevaarbaar worden van de IJssel. Omdat de rivier meer water ging ontvangen en beter kon afwateren door daling van het peil van de Zuiderzee, werd de IJssel een belangrijke route in het verkeer tussen Scandinavië en Rijnland. In dezelfde periode kwam ook de handel in Deventer tot een opleving en ontwikkelden Kampen en Zwolle zich eveneens tot handelscentra.

Een derde factor die de groei gunstig beïnvloedde, was het feit dat de veenontginningen nieuwe en betere landbouwgronden opleverden, waardoor de plaats als lokaal en regionaal marktcentrum voor het omringende platteland kon optreden. Anderzijds kon nu ook de functie als verzorgingscentrum voor de omgeving sterker worden.

Aangenomen wordt dat aan Zutphen omstreeks 1294 stadsrechten zijn verleend. Ook bezat de stad rond die tijd handelsrechten, zoals het marktrecht en vrijstelling van een aantal tolheffingen. Deze voorrechten werden door de Gelderse graaf verleend om een deel van de IJsselhandel definitief naar Zutphen te trekken en daarmee een gunstiger handelspositie ten opzichte van het Stichtse Deventer te krijgen. Van onmiskenbaar belang daarbij is het in de macht van Gelre komen van de Veluwe, waarmee er een wig gedreven werd in het Sticht en de invloed van Gelre zich uitstreckte over de gehele benedenloop van de IJssel, waardoor een zekere bescherming verkregen werd tegen de protectionistische maatregelen (tollen en dergelijke) van andere gewesten.

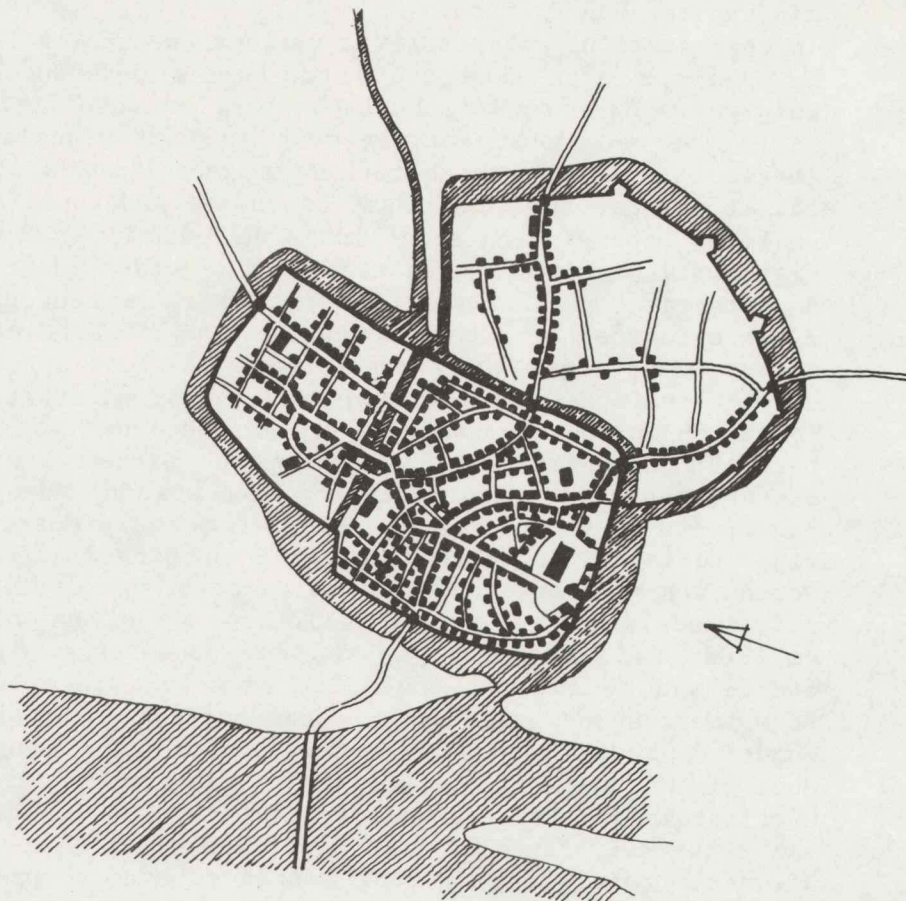
De opkomst van de IJsselsteden hield dus sterk verband met de IJsselroute (zogenaamde Ommelandsvaart-IJssel-Rijnland). Door de ligging aan deze route werd Zutphen aan het einde van de 13e eeuw lid van het Hanzeverbond.

In tegenstelling tot het rivierverkeer (Berkel en IJssel) speelde het verkeer over land een betrekkelijk ondergeschikte rol; de weinige wegen waren slecht begaanbaar en onveilig. (Er werd pas in de 15e eeuw een paalbrug over de IJssel geslagen). Dat het verkeer over land echter toch niet geheel zonder betekenis was, blijkt uit het feit dat naast de oudste nederzetting rond burcht en kerk, bebouwing ontstond langs de handelsweg welke in de huidige plattegrond gerepresenteerd wordt door Laarstraat, Beukerstraat en Nieuwstad. Vooral waar de Beukerstraat de omgrachte hoogte het dichtste naderde, was de bebouwing sterk verdicht. De spontane groei van de oude planloos opgezette koopliedenwijk heeft een hoge bebouwingsdichtheid en een tamelijk onsystematisch stratenplan opgeleverd in het noordelijke stadsdeel. Later is deze bebouwing met de burcht binnen één omwalling gebracht, waarna de oude burchtgrachten werden gedempt en herschapen in markten: Groenmarkt, Houtmarkt en Zaadmarkt. De omvangrijke pleinachtige ruimten die na de demping zijn blijven bestaan vormen een typerende ruimtelijke neerslag van de locale en regionale handelsfunctie van de stad. Door de nieuwe omwalling kreeg de Oude stad aan het begin van de economische bloeiperiode die duurde van de 13e tot begin 15e eeuw een min of meer vierkante vorm, waarvan de begrenzing in het noorden en het westen gevormd wordt door de Berkel, in het oosten door de tegenwoordige Oude Wand en Bornhovestraat en in het zuiden door de Martinetsingel. Ten noorden van de Oude stad, op de andere oever van de Berkel, zette de bebouwing zich voort langs de uitvalsweg Nieuwstad, die van oorsprong buiten de stadsgrenzen van Zutphen was gelegen. De bewoners van de Nieuwstad bezaten dan ook niet dezelfde burgerrechten. Teneinde wildgroei van de lintbebouwing te voorkomen werd een rechthoekige stadsuitleg gemaakt, bestaande uit Lieve Vrouwestraat en Diezerstraat. In een poging om ook het verkeer gelijkmatig over de Nieuwstad te verdelen werd de noordelijke toegang verlegd naar de Diezerstraat. Deze situatie wordt nog weergegeven op de plattegrond van Jacob van Deventer uit ca. 1560. Uit vergelijking met de latere plattegrond van Blaeu (ca. 1650) kan worden afgeleid dat de toegang later weer terugggelegd is naar de Nieuwstad. Aanvankelijk was de Nieuwstad een zelfstandige nederzetting, met een eigen parochiekerk en eigen bestuur.

In het begin van de 14e eeuw komen beide steden onder één bestuur en wordt het geheel ommuurd. De versterking aan de zuidzijde van de Berkel kon nu worden afgebroken en maakte plaats voor het Minderbroedersklooster.

Het is opmerkelijk dat de havenactiviteiten aan de Berkel zich tot dan toe altijd buiten de stadsmuren hebben afgespeeld. De Spitaalstad, bestaande uit de lintbebouwing langs de uitvalswegen naar het oosten (Laarstraat: Warnsveld-Lochem-Munsterland) en zuiden (Spitaalstraat: Doetinchem-Emmerik) met het daartussen gelegen landelijke gebied, werd in het begin van de 15e eeuw bij de vestingwerken van de Oude stad getrokken.

In het midden van de 14e eeuw veranderde de loop van de IJssel door menselijk ingrijpen, omdat de Oude stad teveel door overstroming werd bedreigd.

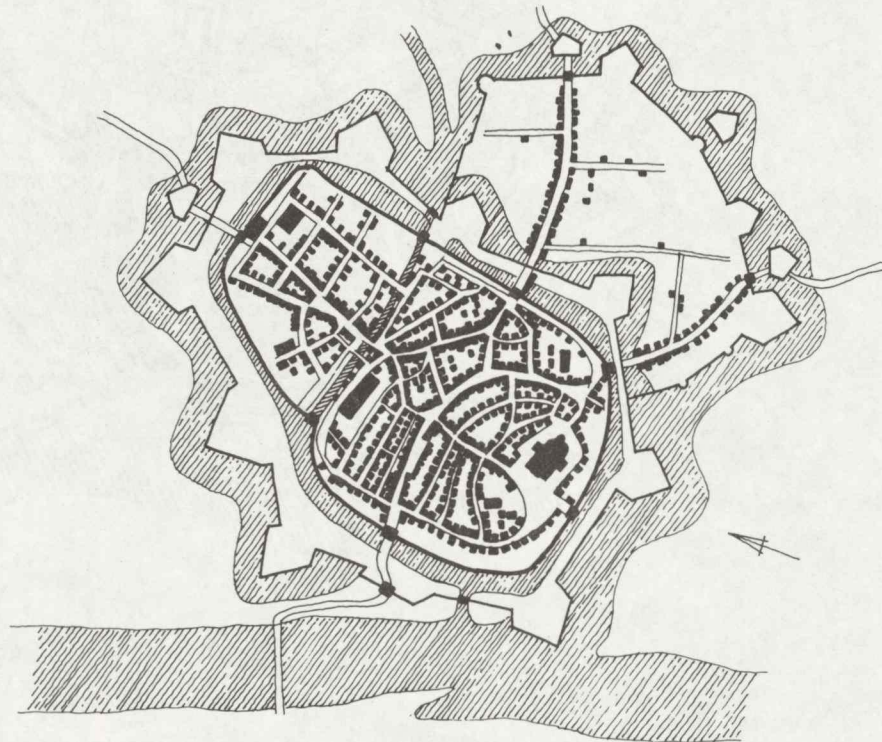
Situatie 16e eeuw

In 1400 telde Zutphen al ca. 4000 inwoners. De voornaamste welvaartsbron was de doorvoerhaven. De nijverheid speelde slechts een ondergeschikte rol; van meer dan lokaal belang waren alleen de bierbrouwerijen en scheepstimmerwerven. Door deze afhankelijkheid van de rivierhandel, gaat de economische bloei in de 15e eeuw achteruit.

Oorzaken daarvoor zijn in de eerste plaats het ten gevolge van de agressieve concurrentie van onder andere Holland uiteenvallen van het Hanzeverbond, in de tweede plaats de Elisabethsvloed van 1421, waardoor er minder water door de IJssel stroomt en er verzanding optreedt en in de derde plaats het minder belangrijk worden van de IJssel als handelsroute, omdat met het groter worden van de schepen en het belangrijker worden van de zeeroutes, het zwaartepunt van de handel zich geleidelijk aan naar het westen verplaatste.

De achteruitgang werd bovendien nog versneld door de voortdurende conflicten van Gelre met de Utrechtse bisschop (sluiting van de IJssel door Deventer) en later met Bourgondië.

In de 80-jarige oorlog is Zutphen door de Spaanse troepen veroverd, waarbij een groot deel van de bevolking werd uitgemoord en meer dan de helft van de huizen werden vernield. Na in 1592 heroverd te zijn, komt de stad definitief aan Staatse zijde en wordt, mede gezien zijn strategische ligging, een belangrijke grensvesting van de Republiek. In het einde van de 16e eeuw werden de vestingwerken geheel gemoderniseerd. Er ontstond een volledige omwalling met bastions en ravelijnen. Later, in het begin van de 18e eeuw, werden onder leiding van Menno van Coehoorn, nog verbeteringen in de vestingwerken aangebracht.

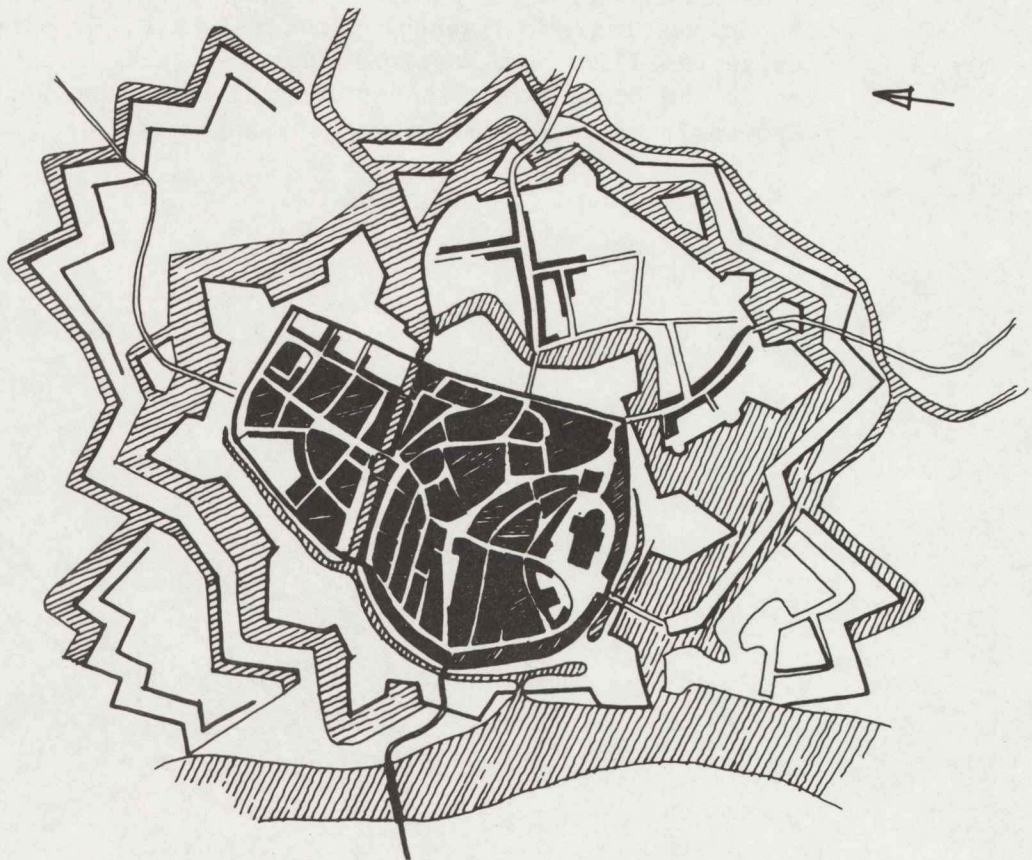

Situatie 17e eeuw

In de 17e eeuw kwam er een langzaam herstel op gang. De internationale doorvoerhandel kwam echter niet terug, deze bleef op regionaal niveau. De jaarmarkten bloeiden weer op. De stad her kreeg een deel van z'n oorspronkelijke allure door z'n verzorgende functie voor het omringende platteland en de vestiging van landadel uit de omgeving. In de 18e eeuw bleef de internationale handel van geringe omvang.

Wel was er een opleving van bedrijvigheid binnen de stad: met name een aantal industriemolens die door het water van de Berkel werden aangedreven. Honderd jaar later zorgt een opleving van de binnenlandse handel, vooral op het gebied van hout en landbouwproducten, voor een nieuwe periode van welvaart voor de stad en haar bevolking. Gedurende de 18e en 19e eeuw vinden er, behalve een steeds sterker wordende verdichting van de bebouwing, geen ingrijpende structurele veranderingen plaats.

De situatie welke weergegeven wordt op het kadastraal minuutplan uit ca. 1830, vertoont geen wezenlijke verschillen met de kaart van Blaeu.

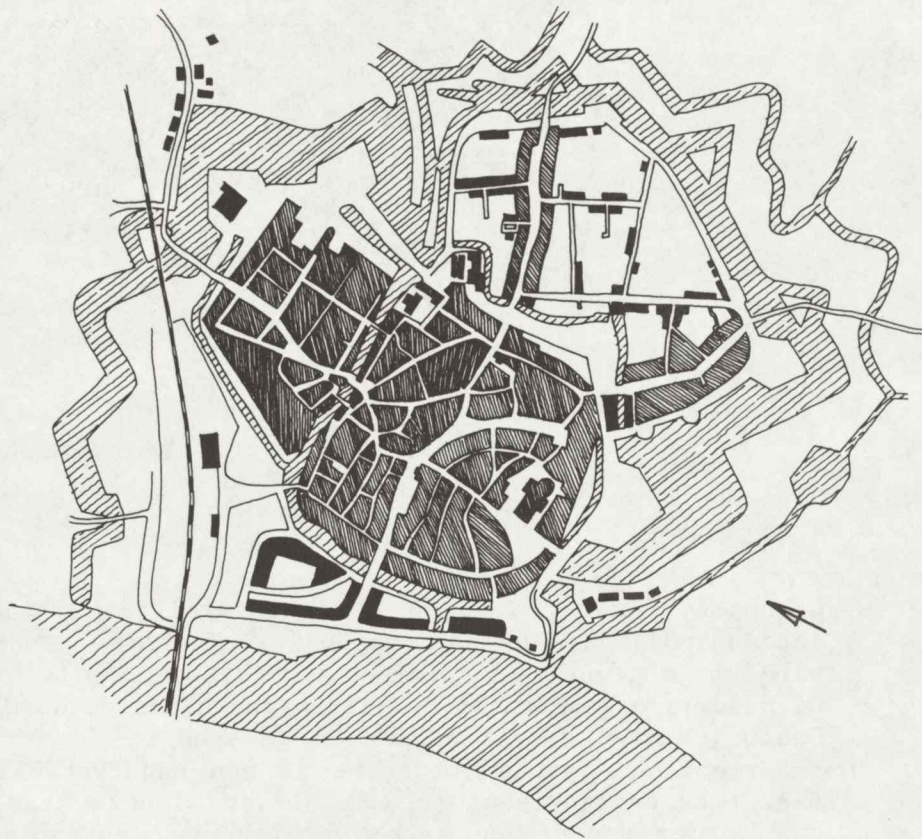

Situatie 18e eeuw

Omstreeks het midden van de 19e eeuw werden de verkeersbrug en de spoorbrug over de IJssel gebouwd en werd Zutphen op het spoorwennet aangesloten. Door deze nieuwe verbindingen ontstond er een heroriëntering van wegen binnen de stad: de as Nieuwstad-Lange Hofstraat gaf zijn betekenis als belangrijkste route prijs aan de Markten.

Al spoedig daarna vond de eerste verkeersdoorbraak plaats; de noordzijde van de Rozengracht werd gesloopt voor een bredere rijbaan en de watermolens langs de Berkel werden gesloopt voor de Overwelving.

Na de opheffing van de vesting Zutphen in de tweede helft van de 19e eeuw, werden de verdedigingswerken grotendeels geslecht. De wallen en grachten in het westen en oosten verdwenen vrijwel geheel, terwijl de grachten in het noorden werden opgenomen in een wandelpark en op typisch 19e-eeuwse wijze benut bij de aanleg van een nieuwe woonwijk. In het zuiden, waar de gracht in hoofdopzet behouden bleef, werden op één van de bastions het paleis van justitie en het huis van bewaring gebouwd. De gracht tussen de Oude Stad en de Spitaalstad bleef als een droge bedding bestaan. De eerste stadsuitbreiding binnen de oude vesting is de 19e-eeuwse uitleg in het westen aan de IJsselkade, welke een zeer fraaie afsluiting van de stadsbebouwing aan de rivierzijde vormt. Aan het eind van de vorige eeuw wordt - in verband met de industriële ontwikkelingen in de omgeving van de Waterstraat - het open gebied in de Spitaalstad opgevuld met arbeiderswoningen, welke onlangs weer gesloopt zijn. Daarna wordt er voor het eerst op grote schaal buiten de stad gebouwd.

Situatie 19e eeuw

Als gevolg van de verwoestingen in de tweede wereldoorlog is het stadsbeeld bij het station haar historische karakter volledig kwijtgeraakt. Ten behoeve van een verkeerstraverse is ook na de oorlog het profiel van de Berkel ingrijpend veranderd: de sloop van het Rijkshagen en het openbreken van het Hagepoortplein hebben het oorspronkelijke stedelijke profiel op de grens van Oude Stad en Nieuwstad sterk aangetast.

Situatie 20e eeuw

DE RUIMTELIJKE KARAKTERISTIEK

Gekoppeld aan het inzicht in de ruimtelijke ontwikkeling en de landschappelijke en maatschappelijke factoren die daarop van invloed zijn geweest, kunnen de stedenbouwkundige elementen waaruit de stad is opgebouwd op hun historische waarde worden beoordeeld. Daarbij kunnen de structuur van de stad en de verschijningsvorm onderscheiden worden. Derhalve is een onderverdeling gemaakt in deze twee categorieën: structurele en visuele kenmerken. Hierbij zal worden aangegeven welke gevolgen de waardering van de verschillende onderdelen heeft voor de omgrenzing en de zonering van het beschermde stadsgezicht.

1. Structurele kenmerken.

(Hieronder worden verstaan het specifieke plaatselijke nederzettingsspatroon (wegen, straten, bebouwing, waterlopen en dergelijke) en de samenhang daarvan met de historische ontwikkeling).

Zoals gezegd is de nederzetting Zutphen ontstaan op een natuurlijke hoogte nabij de monding van de Berkel in de IJssel. Het hoogteverschil tussen het gebied van de oudste nederzetting en de omgeving is nu nog op sommige plaatsen zichtbaar. Van hieruit heeft de bebouwing van de Oude Stad zich verder uitgebreid. Deze ontwikkeling is herkenbaar in het min of meer lusvormige stratenpatroon met het 's-Gravenhof als middelpunt.

De driedeling van Zutphen in Oude Stad, Nieuwstad en Spittaalstad is nog goed waarneembaar. De grens tussen Oude Stad en Nieuwstad wordt gevormd door de Berkel; die tussen Oude Stad en Spittaalstad door de huidige Paardenwal-Boompjeswal en de Martinetsingel. Wat betreft hun structurele opbouw zijn de drie stadsdelen eveneens van elkaar te onderscheiden: De Nieuwstad wordt gekenmerkt door een regelmatig stratenpatroon, in tegenstelling tot het grillige stratenpatroon van de Oude Stad. De historische bebouwing van de Spittaalstad concentreert zich in de verdichte lintbebouwing langs de uitvalswegen Laarstraat en Spittaalstraat.

Restanten van de middeleeuwse ommuring markeren nog voor een deel de omgrenzing van de Oude Stad en de Nieuwstad. Ook van de 16e- en 17e-eeuwse omwalling zijn belangrijke gedeelten overgebleven: in het noorden en zuiden de Grote Gracht en Vispoortgracht, terwijl in het oosten tussen de Oude Stad en de Spittaalstad de structuur van bastions en grachten nog duidelijk herkenbaar is.

Begrenzing.

Het huidige bebouwings- en stratenpatroon komt nog vrijwel geheel overeen met de plattegrond van Jacob van Deventer uit ca. 1560, zodat de structuur van de stad binnen de vestingwerken historisch waardevol genoemd mag worden. Kenmerkend zijn ook de 19e-eeuwse uitbreidingen aan de noordzijde van de Grote Gracht en langs de IJssel. Waar nodig is hiervoor de grens van het stadsgezicht naar buiten gelegd. Ook zijn de Vispoortgracht en Vispoorthaven binnen de begrenzing opgenomen, omdat hier nog een goed beeld van de vestingwerken van buitenaf gekregen kan worden.

De enige uitzonderingen worden gevormd door de na-oorlogse stationsbuurt en de recente wijzigingen in de Spittaalstad, welke zo'n verstoring betekenen van structuur en schaal, dat hier de grens van het beschermde gezicht is teruggelegd.

2. Visuele kenmerken.

(Hieronder worden verstaan het karakter van de bebouwing en de openbare ruimte en de mate waarin de historische ontwikkeling daaraan is af te lezen).

Bij benadering vanuit het westen wordt het meest kenmerkende en gaafste beeld van Zutphen verkregen, dat gevormd wordt door het statige 19e-eeuwse IJselfront met z'n gepleisterde huizen en de daarachter gelegen stad, waarvan het silhouet bepaald wordt door de toren van de Nieuwstadkerk, het torentje van de Broederenkerk, de Wijnhuistoren, de St. Walburgskerk en de Drogenapstoren.

De drie stadsdelen Oude Stad, Nieuwstad en Spitaalstad zijn ook wat betreft hun karakter van elkaar te onderscheiden. De Oude Stad heeft een sterk stedelijk karakter en bevat het grootste deel van de centrumfuncties. De jongere Nieuwstad heeft weliswaar van oudsher een sterke binding gehad met de Oude Stad, maar deze binding is verzwakt; zowel in ruimtelijke zin door de al eerder genoemde Overwelving en verkeersverbreding, waardoor de oorspronkelijk geheel in de stedelijke bebouwing opgenomen Berkel nu het karakter van een duidelijke begrenzing heeft gekregen, alsook in functionele zin, doordat met de nieuwe verbindingen over de IJssel het functionele zwaartepunt meer is verlegd naar de Oude Stad. Hierdoor heeft de Nieuwstad, hoewel in hoofdzaak stedelijk van sfeer, toch aan allure ingeboet.

De Spitaalstad heeft altijd het karakter van een landelijke uitloper behouden.

Als meest kenmerkende stedelijke ruimtes kunnen genoemd worden:

- Het driehoekige 's-Gravenhof met de St. Walburgskerk, het stadhuis en de voorname bebouwing aan de westzijde. In het plaveisel is aangegeven waar volgens opgravingen de palts gestaan moet hebben.
- De Groenmarkt, Houtmarkt en Zaadmarkt vormen met hun sterke kromming, hun brede profiel en rijke historische bebouwing een voor Zutphen karakteristiek stadsbeeld. De Wijnhuistoren en Drogenapstoren zijn in dit beeld dominerende accenten. Hoewel als doorlopende ruimte in elkaars verlengde gelegen, zijn de markten door hun kromming, onderling verspringende rooilijnen en wisselende profielen toch als afzonderlijke ruimtes te beleven.
- Van geheel andere aard is het winkelgebied ten noorden van de markten, dat in hoofdzaak gevormd wordt door de Turfstraat, de Beukerstraat, de Korte Hofstraat en de Sprongstraat. De straten zijn smal en bochtig, waardoor in combinatie met de overwegend waardevolle historische bebouwing een besloten sfeer ontstaat.
- Het gebied ten zuiden van de markten heeft een overwegende woonfunctie. De omgeving van de Waterstraat heeft door de industriële ontwikkelingen sinds het eind van de vorige eeuw z'n woonfunctie grotendeels verloren en is sterk verpauperd.
- Opvallende restanten van de middeleeuwse ommuring zijn de Berkelruïne, Oude Nieuwstadspoort, Kruittoren, de Martinetoren, de Drogenapstoren en tussen deze laatste twee langs de Martinetsingel een nog gaaf stuk muur met daarbuiten onbebouwde grond met moestuinen en boomgaarden.

De Zutphense stadsbebouwing wordt gekenmerkt door een bijzondere eenheid, welke voornamelijk wordt bepaald door eenheid van schaal en bouwstijl.

Dat wil zeggen dat vele gebouwen uit verschillende periodes door hun modernisering in de loop der tijd uiterlijk vaak dezelfde kenmerken vertonen. Daarbij komen overwegend lijstgevels voor, af en toe afgewisseld met topgevels, bijvoorbeeld bij de overgang van de Groenmarkt in de Marspoortstraat en in de Beukerstraat. Opvallend is dat vooral de pakhuizen ook na de verbouwing tot woonhuis hun topgevel behouden hebben.

Gepleisterde gevels en schoon metselwerk komen afwisselend voor door de gehele stad, met uitzondering van de IJsselkade en de Marspoortstraat, die geheel - overwegend wit - gepleisterd zijn. De bekapping bestaat hoofdzakelijk uit schilddaken, met de nokrichting loodrecht op de straat. Rode en blauwe dakpannen komen in onregelmatige verspreiding ongeveer evenveel voor.

Vroegere dan 19e-eeuwse raamindelingen komen in originele vorm slechts sporadisch voor, zodat de bebouwing in haar geheel, in combinatie met de lijstgevels, op het eerste gezicht een 19e-eeuwse indruk wekt.

In de belangrijkste straten (Turfstraat, Lange en Korte Hofstraat), de Markten, Marspoortstraat en IJsselkade) bestaat de bebouwing overwegend uit drie lagen en een kap. In vele gevallen is daarbij de derde laag een ondergeschikte, welke dienst deed als bergruimte of voor bediendenvertrekken. Op de Groenmarkt komen ook vier lagen voor, terwijl op de Zaadmarkt relatief veel panden met twee lagen voorkomen. De bebouwing aan de markten is over het algemeen hoog, wat onder meer verklaard kan worden door de vaak zeer hoge begane grond verdieping.

In de Waterstraat, Beukerstraat, Sprongstraat, Nieuwstad en Heukestraat komen afwisselend twee of drie bouwlagen voor; in de overige straten twee bouwlagen.

In de binnenstad van Zutphen is voor de bestrating nauwelijks asfalt gebruikt. De belangrijkste uitzondering is de Laarstraat, waar het door de uitzonderlijke breedte nog sterker opvalt. Bestrating met veldkeitjes en kasseien komt nog veelvuldig voor. Vooral op de Markten komen nog stoepen voor, maar de stoephekken zijn, behoudens enkele uitzonderingen verdwenen. Kelderluiken zijn nog in groot aantal - en opvallend veel in de Lange Hofstraat - aanwezig.

De straatprofielen in de Oude Stad hebben, ondanks hier en daar aangepast te zijn ten behoeve van bijvoorbeeld trottoirs en parkeerstroken, door profilering en detaillering nog een passend karakter voor het historische stadsbeeld. Dit geldt met name voor de Raadhuissteeg, Rode Torenstraat, Kolenstraat, Vaaltstraat, Bernardstraat, Oude Wand (gedeeltelijk) en Bornhovestraat. Een uitzondering hierop vormt het winkelgebied ten noorden van de Markten, dat geheel als voetgangersgebied met fantasiebestrating is ingericht.

In de binnenstad is, behoudens langs de singels en op de scheidings tussende stadsdelen (Berkelkade en Boompjeswal), weinig groen te vinden in de openbare ruimte. Op binnenplaatsen en aan de straat grenzende tuinen staan enkele bomen, alsook op de Groenmarkt.

De waardevolle historische bebouwing is vooral gelegen in de Oude Stad, gedeeltelijk ook in de Nieuwstad en in mindere mate in de Spittaalstad. Als bijzondere gebouwen kunnen genoemd worden: de Broederenkerk met de resten van het voormalige klooster tussen de Rozengracht en de Broederenkerkstraat, het Nieuwe Gasthuis in de Spiegelstraat, het Agnietenklooster aan de Oude Wand, de Munt aan de Rode Torenstraat, het Hof Flodorf aan de Halterstraat, de Nieuwstads- en St. Walburgskerk, het Wijnhuis, het stadhuis en het Bornhof tussen Zaadmarkt en Bornhovestraat.

Verstoringen van het stadsbeeld kunnen worden gevormd door rooilijnverleggingen, niet in de structuur passende bebouwing en doorbraken, grootschalige bebouwing en na sloop onbebouwd gebleven terreinen. In het te beschermen gezicht vallen door grootschaligheid uit de toon: de bebouwing in de Nieuwstad aan de zijde van de Grote Gracht (scholen), en de bedrijfsbebouwing in de Waterstraat. Storend is verder de rooilijnverlegging van het Barlheze aan de kant van de Rozengracht. Reeds genoemd zijn de verbreding aan het begin van de Nieuwstad (Overwelling) en de verkeerstraverse langs het Rijkshagen. Het onbebouwd blijven van een deel van het broederenkerkhof geeft een onaangename open ruimte. Andere gaten (Waterstraat bij de Martinetoren, Hagepoortplein, Spiegelstraat hoek Barlheze) zullen naar verwachting opgevuld worden.

Zonering.

Binnen de eerdergenoemde begrenzing van het stadsgezicht is het verschil in waarde tussen de structurele en visuele kenmerken zodanig, dat een cartografische indeling van meer en minder waardevolle gebieden mogelijk is. Het doel daarvan is tot een aantal zones te komen, ingedeeld naar verschil in belang en aantal van de beschermende stedenbouwkundige maatregelen die genomen moeten worden.

Hierbij is de volgende onderverdeling aangehouden:

- zone A: De gebieden die van zeer groot belang zijn vanwege de historisch zeer waardevolle structurele en visuele kenmerken (bebouwings- en stratenpatroon, profilering en detaillering van de openbare ruimte en afmetingen en vormgeving van de bebouwing, waaronder vele monumenten).
- zone B: De gebieden die van groot belang zijn vanwege de historisch waardevolle structurele en visuele kenmerken (voornamelijk bebouwings- en stratenpatroon en schaal van de bebouwing, waarbij een aantal monumenten kan voorkomen).
- zone C: De gebieden die van belang zijn vanwege voornamelijk structurele kenmerken, waarin sporadisch monumenten voorkomen.

Ook de gebieden zonder éigen historische kenmerken die binnen de omgrenzing van het stadsgezicht liggen, zijn bij de zonering betrokken.

Voor de omgrenzing en zonering van het te beschermen stadsgezicht Zutphen wordt verwezen naar de kaartbijlage (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, nr. 073).

RESULTATEN VAN HET
GEVOERDE OVERLEG

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 20 van de Monumentenwet is het voorstel tot aanwijzing van het beschermde stadsgezicht Zutphen om advies voorgelegd aan de gemeenteraad van Zutphen, Gedeputeerde Staten van Gelderland en aan de Rijksplanologische Commissie.

De Gemeenteraad van Zutphen ging in zijn vergadering van 27 oktober 1980 in beginsel accoord met de voorgenomen aanwijzing. Voorgesteld werd om in verband met de bescherming van het IJsselfront de begrenzing van het stadsgezicht verder naar het westen te verleggen, tot aan de Kanonsdijk (1). Tevens werd gewezen op een aantal onjuistheden in de toelichting (2).

Gedeputeerde Staten van Gelderland deelden bij brief van 24 maart 1981 mede met waardering van het voorstel tot aanwijzing kennis te hebben genomen. Overigens waren Gedeputeerde staten van mening dat:

- de voor Zutphen belangrijke 19e-eeuwse wijk, begrensd door Coehoornsingel, Dijkmeesterweg en Damsingel binnen het beschermde stadsgezicht zou dienen te worden opgenomen, omdat anders gevreesd moet worden voor aantasting van de huidige gaafheid van dit gebied (3);
- de begrenzing achter de Laarstraat en de Spitaalstraat de indruk van een zekere willekeur wekt (4);
- de toelichting op de zonering aanleiding kan geven tot misverstanden en derhalve drastisch zou moeten worden herzien (5).

De Rijksplanologische Commissie tekent in haar brief d.d. 11 oktober 1982 hierbij het volgende aan:

- Met de omgrenzing aan de westzijde, een denkbeeldige lijn midden door de IJssel, acht de commissie het IJsselfront - ook op afstand - genoegzaam beschermd. Met de voorgestelde begrenzing kan derhalve accoord worden gegaan (1).
- De door de gemeenteraad voorgestelde redactionele aanpassingen worden ter kennis gebracht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (2).
- De commissie deelt niet de mening van Gedeputeerde Staten dat de grens achter de Laarstraat en de Spitaalstraat willekeurig gekozen zou zijn. De historische kwaliteit van de bebouwing langs genoemde straten wettigt de opneming ervan binnen het te beschermen gebied. De grens loopt dan ook in een rechte lijn achter de bebouwing langs, terwijl tussen de Laarstraat en de Spitaalstraat de bomenrij op de ter plaatse aanwezige wal als grens is gekozen. Dat door deze grensverlegging een gedeelte van de hoofdgracht en singel buiten het stadsgezicht komt te liggen, moet naar de mening van de commissie als onvermijdelijk worden beschouwd (4).
- Met betrekking tot de indeling van het stadsgezicht in zones merkt de commissie het volgende op. De beschermenswaardigheid van het gehele plangebied staat voorop, zij het dat het historisch belang van bepaalde gedeelten niet overal even groot is.

Naar het oordeel van de commissie dient indeling van het aan te wijzen stadsgezicht in zones in voorkomend geval als indicatie voor de te nemen beschermende stedenbouwkundige maatregelen. Overigens dient naar de opvatting van de commissie aan de zoning geen absolute waarde te worden toegekend. Het ter plaatse ingestelde onderzoek heeft geleid tot de conclusie dat de wijze waarop het plangebied in zones is verdeeld alleszins aanvaardbaar is (5).

Concluderend komt de commissie tot het oordeel dat het aanbeveling verdient om - met inachtneming van de redactionele opmerkingen (2) - Zutphen aan te wijzen als beschermd stadsgezicht overeenkomstig het voorstel.

De Monumentenraad tekent daarbij nog het volgende aan. Gedeputeerde Staten dringen erop aan, de 19e-eeuwse wijk aan de noordzijde van de stad eveneens binnen de bescherming te betrekken (3). Weliswaar stelde de Staatssecretaris van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk in zijn brief van 2 oktober 1979 de jongere bouwkunst aan de orde, thans valt echter nog niet te overzien in hoeverre de genoemde wijk in het kader van de aanpak van de zogenaamde jongere stedenbouw voor bescherming van rijkswege in aanmerking zal komen. In dit verband zij er echter nog op gewezen, dat zowel de Monumentenwet als de Wet op de Ruimtelijke Ordening voor de provincie en de gemeente voldoende instrumenten bieden om de gewenst geachte bescherming ter hand te nemen.

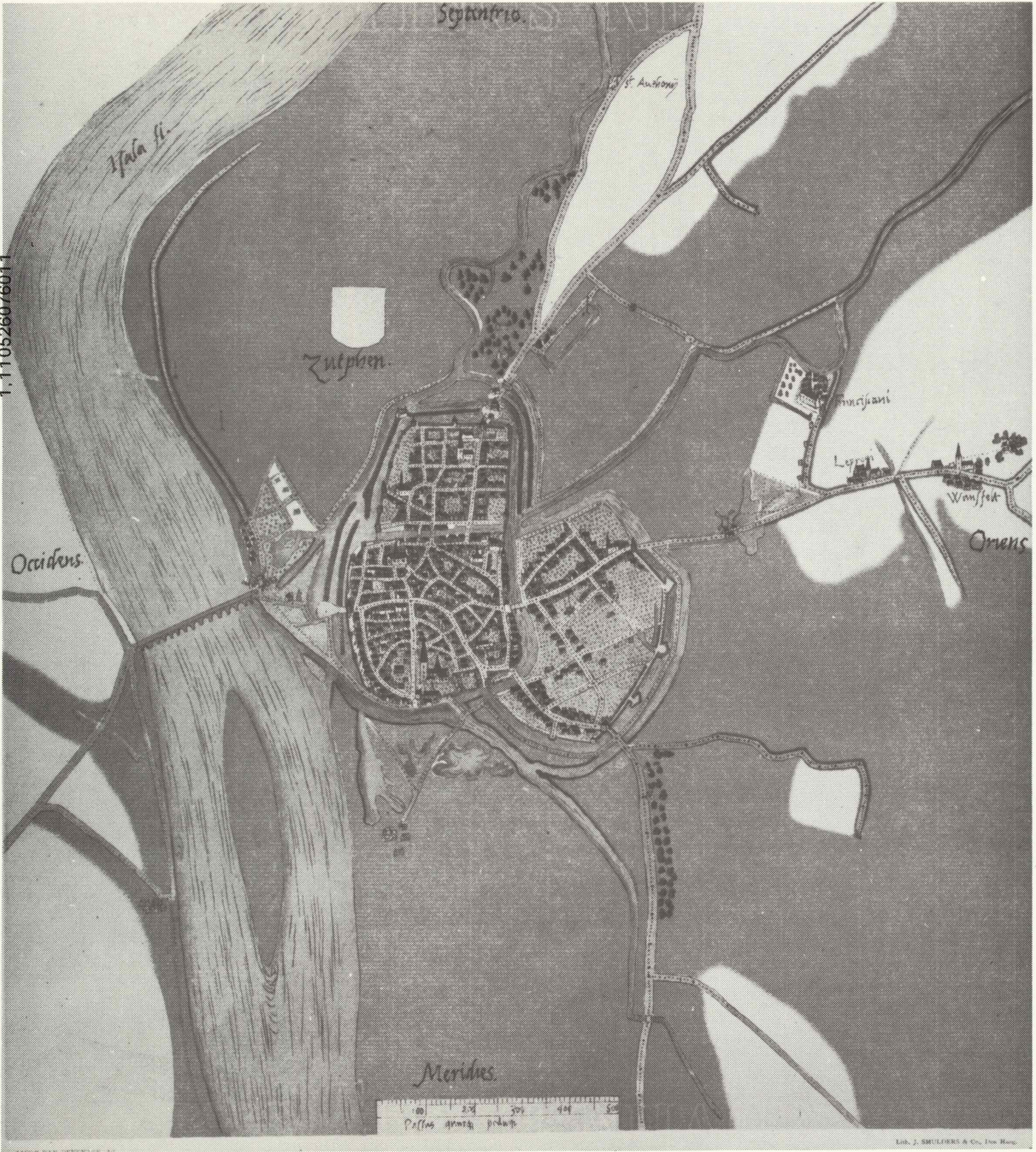
De onder (2) genoemde opmerkingen zijn voor zover nodig verwerkt.

RECHTSGEVOLG VAN DE BESCHERMING

De bescherming van het stadsgezicht Zutphen zal volgens artikel 37, lid 5 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening geëffektueerd moeten worden door vaststelling of wijziging van een bestemmingsplan voor het betreffende gebied. De toelichting op de aanwijzing als beschermd stadsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is de karakteristieke en met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als een zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

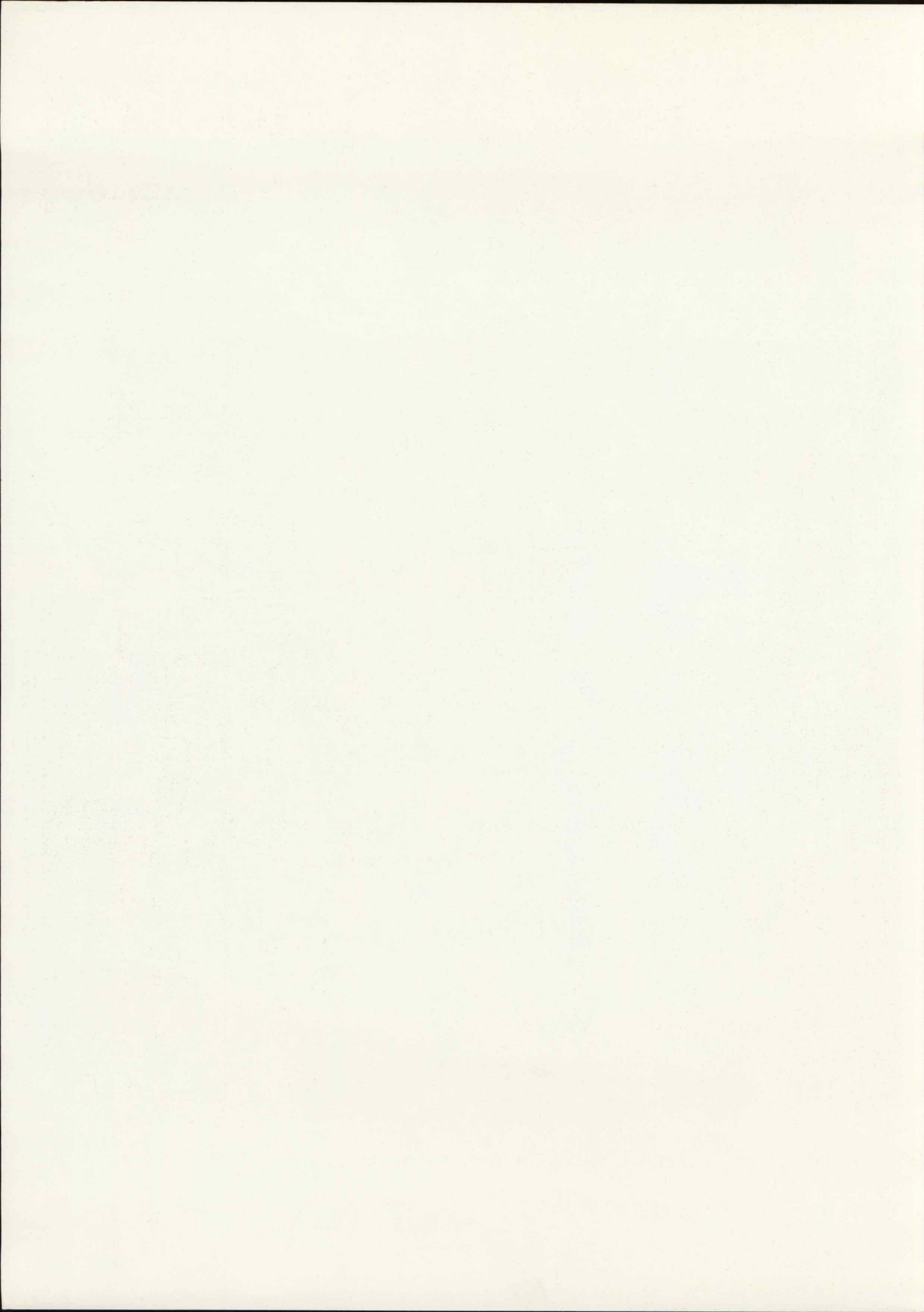
IDinus
C2

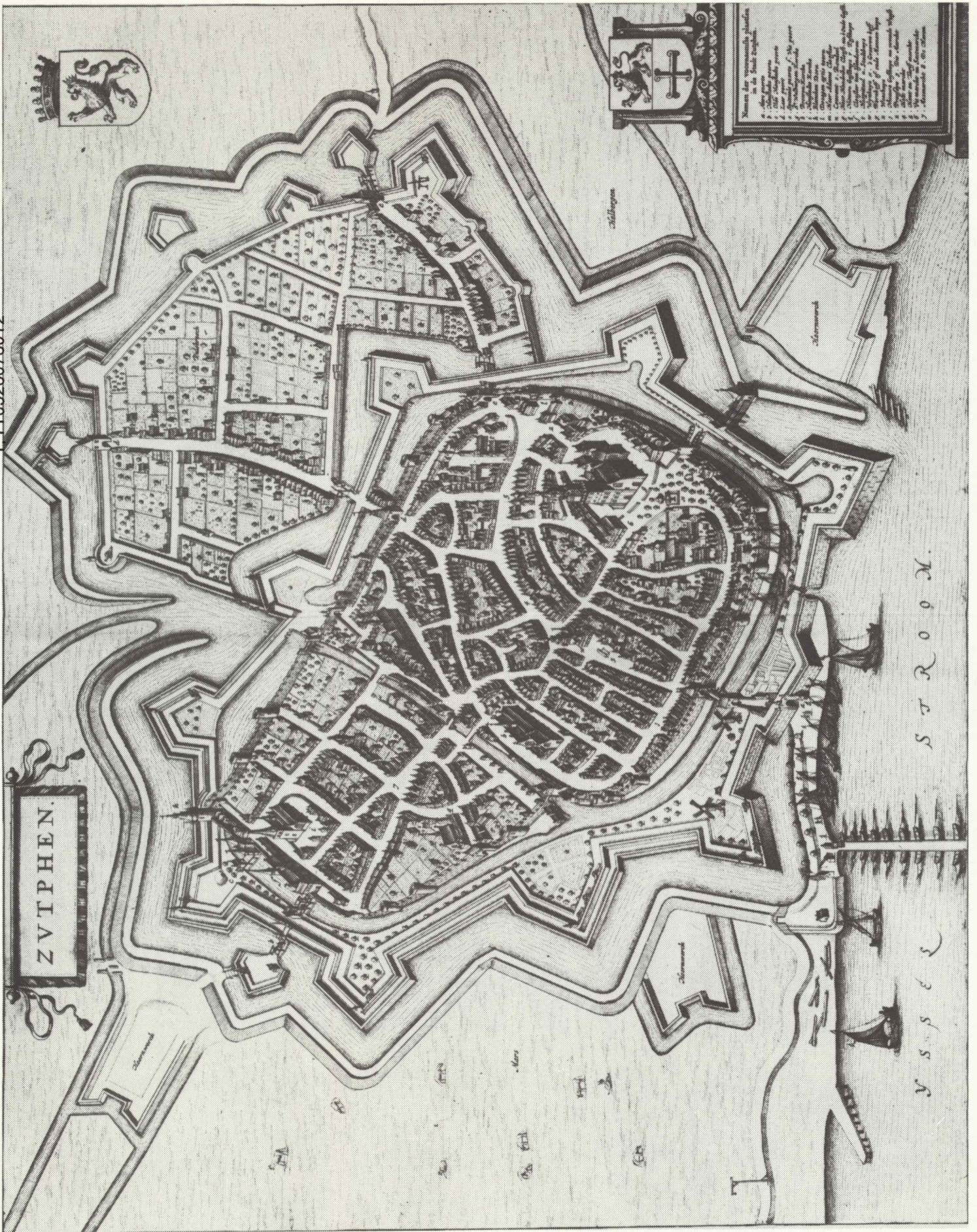
1-11052607601-1

Zutphen, kaart van Jacob van Deventer, ca. 1560

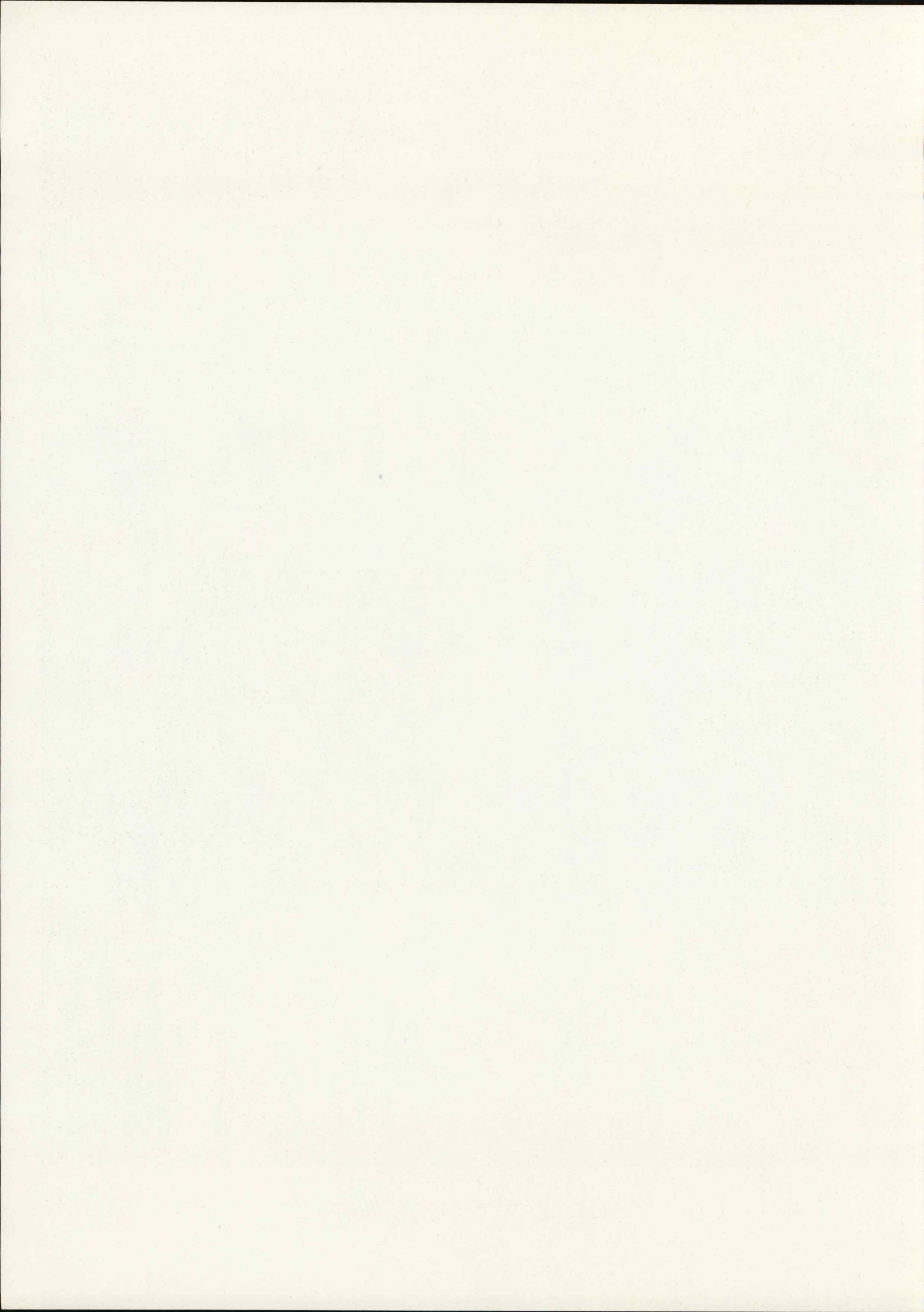
Lib. J. SMULDERS & Co. The Haag.

1 110526076012

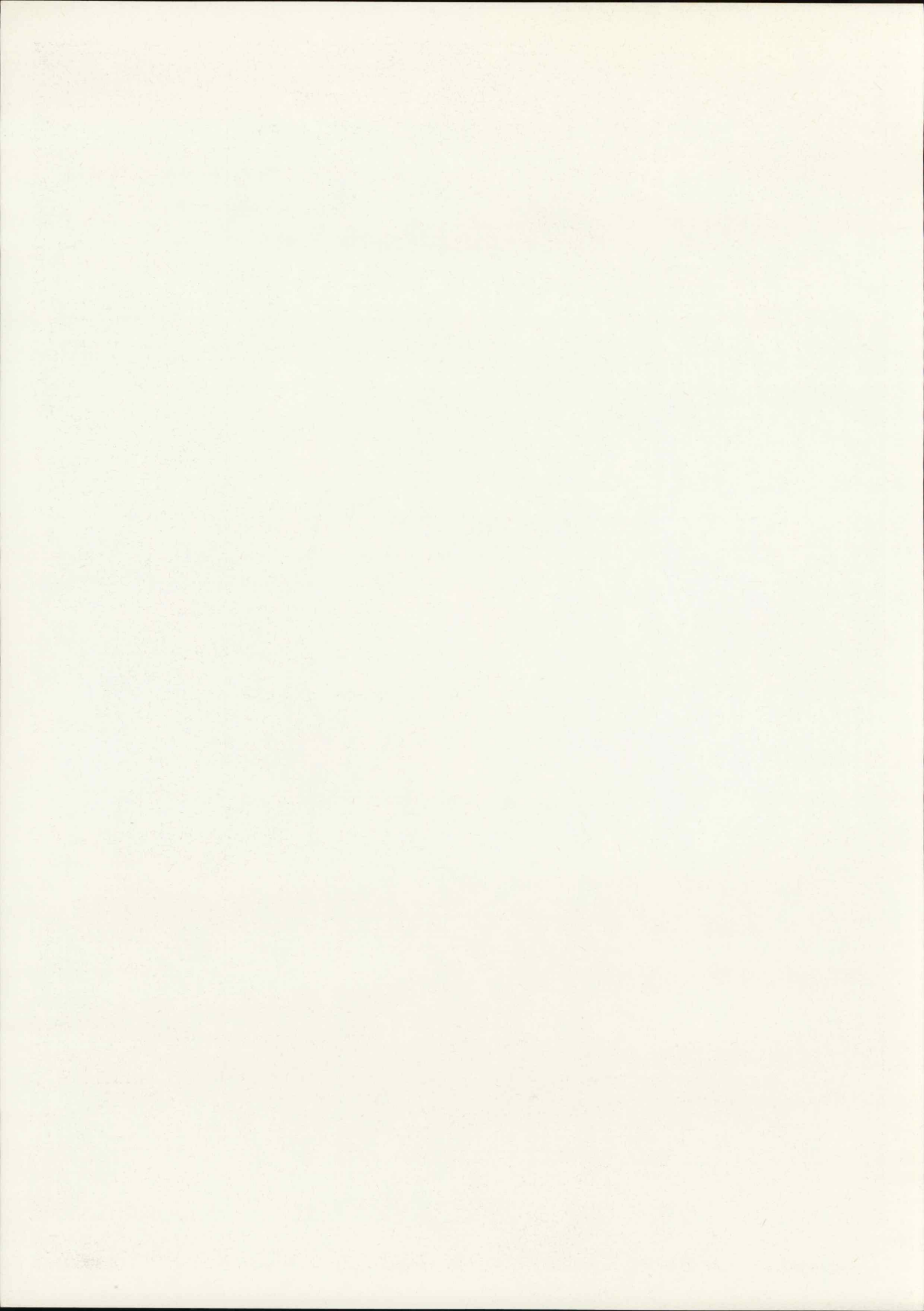
Zutphen, plattegrond van Bleau, ca. 1650

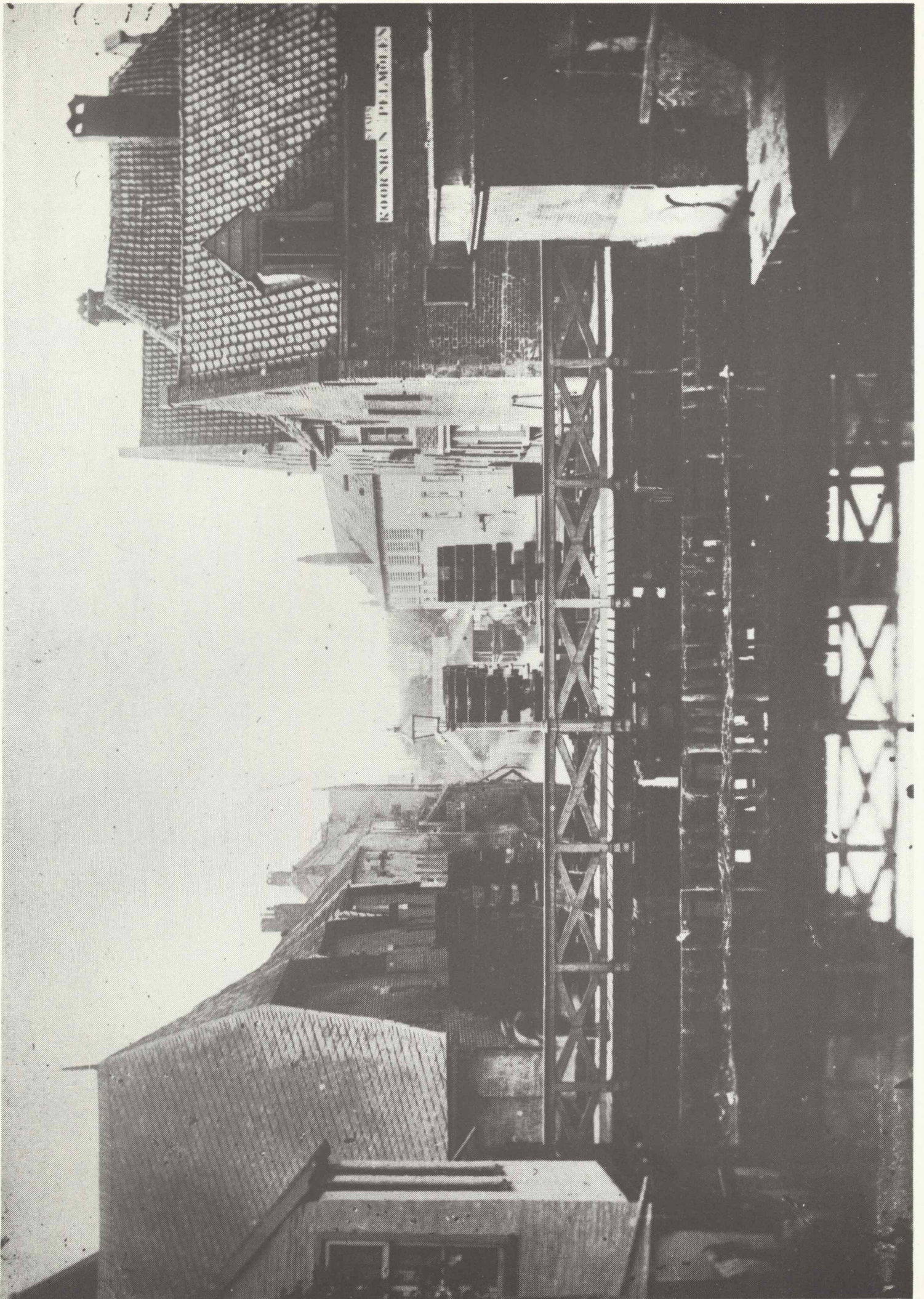
1.110526076013

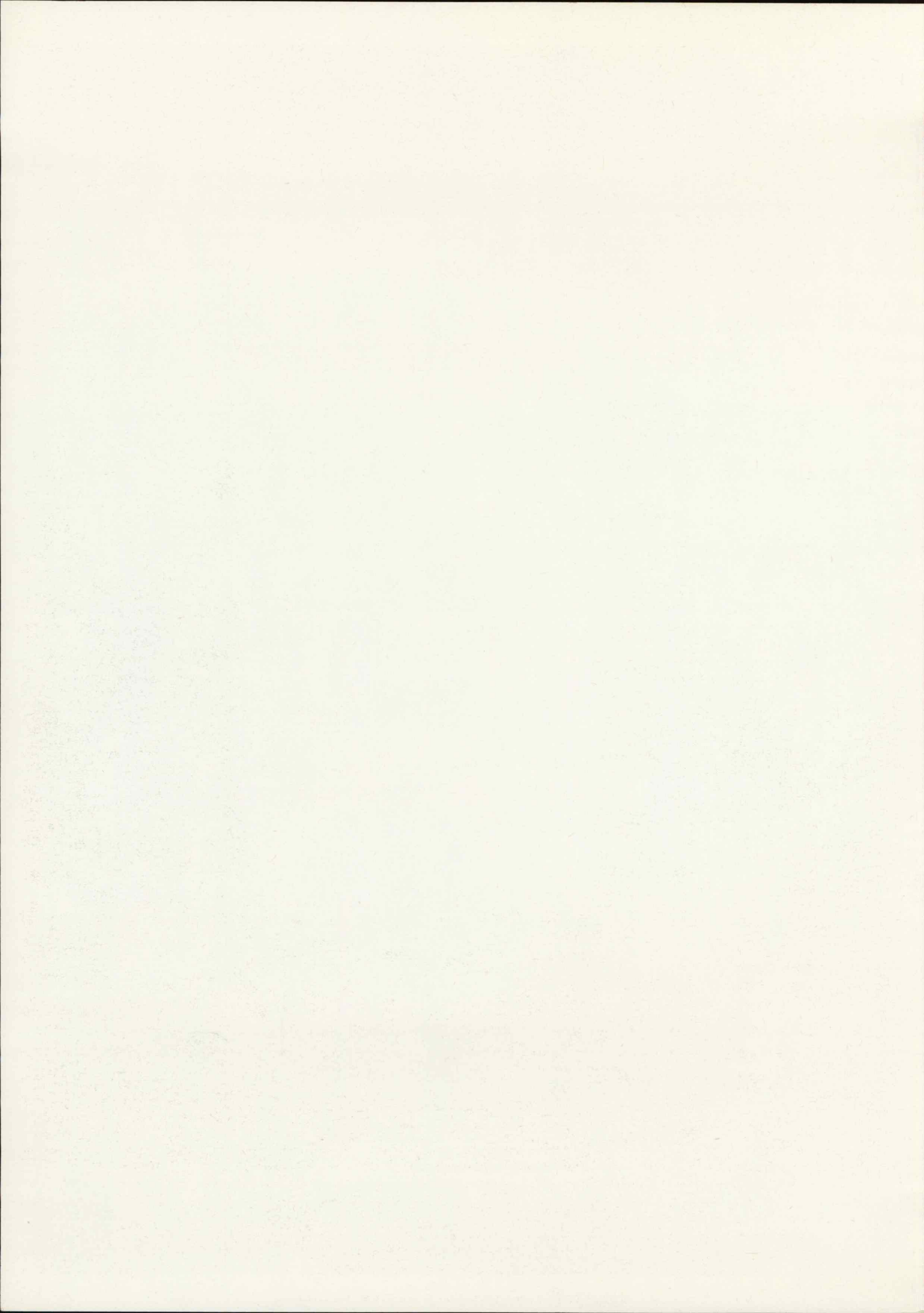
Zutphen, kaart van het graafschap Zutphen, 17e eeuw

1.110526076014

Zutphen, v.m. pelmolen aan de Berkel

1.1.10526076015

Zutphen, markt en Wijnhuistoren

